

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Poznaniu

LPO.410.003.03.2019

**Pan Jarosław Berendt
Burmistrz Miasta Wągrowiec**

Urząd Miejski w Wągrowcu
ul. Kościuszki 15 a
62-100 Wągrowiec

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/19/094

Profilaktyka uzależnień od alkoholu i narkotyków

I.

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Urząd Miejski w Wągrowcu, ul. Kościuszki 15 a, 62-100 Wągrowiec
Kierownik jednostki kontrolowanej	Jarosław Berendt, Burmistrz Miasta Wągrowiec, od 2018 r. Krzysztof Poszwa, Burmistrz Miasta Wągrowiec, od 2014 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	Działania na rzecz poszerzania i udoskonalania oferty, upowszechniania oraz wdrażania programów profilaktyki o naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności, w tym w szczególności zalecanych w ramach systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego.
Okres objęty kontrolą	1 stycznia 2016 r. do zakończenia kontroli, z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, oraz dla porównania dane statystyczne z lat poprzednich (2013 - 2015).
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ¹
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Poznaniu
Kontroler	Tomasz Juskiewicz, Inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LPO/41/2019 z 5 marca 2019 r.

(akta kontroli str. 1)

¹ Dz. U. z 2019 r. poz. 489., dalej: ustawa o NIK.

II. Ocena ogólna² kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

W gminie³ podejmowano działania na rzecz zwiększenia dostępności programów profilaktyki o potwierdzonej skuteczności zapobiegania uzależnieniom od alkoholu i narkotyków, co NIK ocenia pozytywnie. Wdrażanie programów profilaktyki o naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności nie znalazło jednak odzwierciedlenia w gminnych programach, w których ponadto m.in. część celów sformułowano bardzo ogólnie i bez zdefiniowania skwantyfikowanych wskaźników pomiaru skuteczności podejmowanych działań, co w ocenie NIK świadczy o braku należytej staranności w konstruowaniu gminnych programów i dostosowania ich do obowiązujących przepisów.

Uzasadnienie oceny ogólnej

W okresie od 2015 do 2018 roku systematycznie rosła liczba osób (uczniów, rodziców i nauczycieli) objętych w Wągrowcu rekomendowanymi programami profilaktycznymi. I tak, gdy w szkołach i innych jednostkach z terenu gminy w 2013 r. rekomendowanymi programami profilaktycznymi⁴ objęto 402 osoby (591 w 2017 i 1082 w 2018), to w 2018 r. było to już 1218 osób, co stanowiło zdecydowanie większą liczbę od liczby uczestników objętych w tym czasie innymi działaniami, takimi jak spektakle, festyny, konkursy, kolonie czy półkolonie. Programy te realizowano przede wszystkim w szkołach prowadzonych przez gminę, w której nie realizowano programów profilaktycznych innych niż rekomendowane. Wdrażanie i rozwijanie profilaktyki opartej na potwierdzonych naukowo lub rekomendowanych programach, nie było jednak przewidziane w gminnych programach profilaktyki, w których – mimo ustawowego obowiązku – nie uwzględniono odpowiednich zadań służących realizacji celu operacyjnego nr 2 z zakresu profilaktyki uzależnień od alkoholu i narkotyków, określonych w Narodowym Programie Zdrowia na lata 2016 – 2020⁵. Gmina nie zachowała też należytej staranności m.in. na etapie wyznaczania celów i wskaźników, które powinny służyć do oceny skuteczności podejmowanych działań profilaktycznych, a które w istocie, funkcji takiej nie spełniały.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego.

Opis stanu faktycznego

1. Rada Miejska w Wągrowcu, w myśl art. 4¹ ust. 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁶, oraz art. 10 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii⁷, uchwaliła - odrębnie na każde z lat 2016-2019 – Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Miasta Wągrowca⁸ (dalej: gminny program).

(akta kontroli str. 11-57)

2. Gminne programy na lata 2016-2019 realizowane są przez: Miejską Komisję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (dalej: komisja); Miejski Ośrodek Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Wągrowcu (dalej: ośrodek) wraz z działającą w jego ramach Świetlicą Socjoterapeutyczną dla dzieci; Komendę

² Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

³ Miasto Wągrowiec (dalej: gmina).

⁴ Programy zalecane w ramach systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego, zobacz: <https://programyrekomendowane.pl/strony/programy,264>.

⁵ Zobacz przypisy nr 18 i 19.

⁶ Dz. U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm., dalej: ustawa o wychowaniu w trzeźwości.

⁷ Dz. U. z 2018 r. poz. 1030 ze zm., dalej: ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii.

⁸ Odpowiednio uchwały Rady Miejskiej w Wągrowcu: nr XIII/86/2015 z 30 listopada 2015 r., nr XXV/170/2016 z 29 listopada 2016 r., nr XXXIX/267/2017 z 28 listopada 2017 r., nr III/16/2018 z 13 grudnia 2018 r.

Powiatową Policję w Wągrowcu⁹; Ośrodek Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Pile¹⁰; placówki oświatowe, służby zdrowia, pomocy społecznej organizacje pozarządowe i kościoły działające na terenie gminy. Gminne programy przewidują również możliwość współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Wielkopolskiego lub Wielkopolskim Urzędem Wojewódzkim w Poznaniu.

(akta kontroli str. 11-57)

3. Na potrzeby opracowania gminnych programów na lata 2016-2019¹¹, sporządzano Lokalną Diagnozę Problemów Uzależnień Miasta Wągrowca (dalej: diagnoza), powtarzaną cyklicznie co 4 lata¹². Diagnozę przeprowadzoną w 2013 r. oparto na badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród dorosłych mieszkańców Wągrowca oraz uczniów lokalnych szkół. Diagnoza z 2017 r. została poszerzona o ankiety przeprowadzone wśród przedstawicieli służb pomocowych i sprzedawców z terenu Wągrowca oraz porównanie uzyskanych wyników i wniosków z wynikami badań ESPAD¹³ z 2015 r. W diagnozie z 2017 r. uwzględniono informacje od takich instytucji jak komisja (statystyczne ujęcie postępowań w latach 2013-2016; liczba kontroli punktów sprzedaży i podawania napojów alkoholowych), Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Wągrowcu, Komendy Powiatowej Policji w Wągrowcu. Dane te zostały uwzględnione w gminnym programie na 2017¹⁴ r.

(akta kontroli str. 58-374, 589-601)

Diagnozy zawierają wnioski oraz rekomendacje co do dalszych działań profilaktycznych. I tak, w diagnozie z 2013 r. wskazano m.in. na niski wiek inicjacji alkoholowej; rozpowszechnienie wśród młodzieży biernych metod spędzania wolnego czasu; incydentalny charakter spożywania niektórych narkotyków; rozpowszechnienie dopalaczy; źródła zaopatrzenia w narkotyki; odurzanie się legalnymi substancjami. Zauważono też, że sięganie przez dorosłe osoby po alkohol jest traktowane jako ucieczka od problemów, a ciekawość oraz wyjście na zabawę lub czyjeś urodziny są głównymi przyczynami spożywania alkoholu przez młodzież. Diagnoza z 2017 r. zwracała natomiast szczególną uwagę na problemy alkoholowe wśród uczniów oraz występowanie problemu prowadzenia pojazdów pod wpływem alkoholu.

(akta kontroli str. 58-374)

4. Gminne programy profilaktyki alkoholowej określają cel strategiczny, którym w 2016 r. było: ograniczanie szkód zdrowotnych i zaburzeń życia rodzinnego wynikających z używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych oraz

⁹ W zakresie zadań ujętych w umowie o współpracy z dnia 1 lipca 2003 r. przewidującej powierzenie KPP opracowania, przygotowania i wdrażania przedsięwzięć i programów profilaktycznych i terapeutycznych dotyczących mieszkańców gminy. Zgodnie z wyjaśnieniami Kierownika ośrodka umowa z KPP realizowana jest w ograniczonym zakresie dotyczącym profilaktyki dzieci i młodzieży, przy czym działania podejmowane są po każdorazowym uzyskaniu akceptacji komisji.

¹⁰ W zakresie zadań ujętych w umowie pomiędzy Gminą Piła a Gminą Miejską Wągrowiec przewidującej przyjmowanie mieszkańców Miasta Wągrowca znajdujących się w stanie nietrzeźwości przez Ośrodek Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Pile.

¹¹ Pomimo braku wskazania w treści, zgodnie z wyjaśnieniami Kierownika ośrodka gminne programy na lata 2016-2017 zostały oparte na diagnozie sporządzonej w 2013 r. Podstawę zadań planowanych w ramach gminnych programów na lata 2018-2019 stanowi diagnoza przeprowadzona w drugiej połowie 2017 r.

¹² Zgodnie z wyjaśnieniami Kierownika ośrodka, diagnoza przeprowadzona była w roku 2009, 2013 i 2017.

¹³ Badania ankietowe dotyczące używania substancji psychoaktywnych (papierosy, alkohol, narkotyki, dopalacze) przez młodzież szkolną realizowane są w Polsce co 4 lata i stanowią część międzynarodowego projektu: „European School Survey Project on Alcohol and Drugs” (ESPAD). W 2015 r. badania te zostały zrealizowane przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii przy współpracy Instytutu Psychiatrii i Neurologii. Badaniami przeprowadzonymi na terenie województwa wielkopolskiego nie objęto Wągrowca.

¹⁴ Rozdział „III Diagnoza lokalna problemów alkoholowych i narkotykowych w Wągrowcu” uwzględnia dane od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Wągrowcu, Miejskiej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Policji.

zjawiska picia alkoholu, używania narkotyków i podejmowania innych zachowań ryzykownych przez mieszkańców Wągrowca. Cel strategiczny na lata 2017-2019 to: zmniejszanie natężenia problemów wynikających z używania alkoholu i innych substancji psychoaktywnych przez mieszkańców Wągrowca. Osiągnięciu celu strategicznego mają służyć cele pośrednie, wskazane w gminnych programach na lata 2016-2019, które w poszczególnych latach nie były zmieniane. Cele nr 5 (zapewnienie działania ośrodka w Wągrowcu) i nr 6 (ograniczenie dostępu do alkoholu) zdefiniowano na wysokim poziomie ogólności, przez co są niekonkretne, niemierzalne, nie dają się ocenić jakościowo, nie są określone w czasie, a sposób ich sformułowania może utrudniać rzetelną ocenę ich skuteczności. Pozostałe cele pośrednie są przeniesionymi z ustaw o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu narkomanii zadaniami, których realizację powierzono jednostkom samorządu terytorialnego (np. zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej, udzielanie rodzinom pomocy, prowadzenie profilaktycznej działalności, zapewnienie działania komisji), a nie jako przyszłe, mierzalne, konkretne stany¹⁵, odpowiadające na zdiagnozowane, lokalne problemy i potrzeby. Według wyjaśnień Kierownik ośrodka, cele programów formułowane są po analizie potrzeb i problemów, w oparciu o diagnozy. Cele pośrednie to obszary, w których realizowane są poszczególne zadania (działania wynikające z diagnoz). Porządkują one strukturę programu, przypisując konkretne zadania (działania) służące realizacji zadania ustawowego. Kierownik ośrodka podkreśliła, że ustawodawca w żadnym z aktów prawnych nie precyzuje jak powinien być skonstruowany gminny program i co winien zawierać poza zasadami wynagradzania członków komisji. Ustawodawca nie proponuje gminom programu ramowego itp. W ocenie Kierownik ośrodka trudno wywodzić oczekiwania ustawodawcy z ogólnego zapisu o obowiązku posiadania planów i zadaniach wymienionych „w szczególności”. NIK wskazuje, że cele to przyszłe stany, które zamierzamy osiągnąć dzięki konkretnym działaniom. Powinny odnosić się do kluczowych, zidentyfikowanych problemów i być definiowane w kategoriach otrzymywanych korzyści, będących rezultatem zaplanowanych działań¹⁶. Brak takiego ujęcia celów znacząco utrudnia ocenę skuteczności zrealizowanych działań i, w ocenie NIK, świadczy o braku należytej staranności w podejściu do procesu konstruowania gminnych programów.

(akta kontroli str. 11-57, 589-601)

Gminne programy, dla każdego z celów pośrednich, definiują zadania służące ich realizacji. I tak, przykładowo: celowi „zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej (...)” przypisano m.in. zadanie „dofinansowywanie lub organizowanie specjalistycznych działań terapeutycznych (...)”; celowi „udzielanie rodzinom, w których występują problemy uzależnień pomocy (...)” przypisano m.in. zadanie „zwiększenie dostępności zorganizowanych form pomocy psychospołecznej dla członków rodzin (...)”; celowi „prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej (...)” przypisano m.in. zadanie „prowadzenie na terenie szkół i innych placówek oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży oraz ich rodziców i wychowawców. (...)”. Wnioski z badań i rekomendacje wynikające z lokalnej diagnozy zostały uwzględnione przy wskazywaniu zadań do realizacji w ramach gminnego programu.

(akta kontroli str. 11-374)

¹⁵ Cele powinny być opisane zgodnie z zasadą SMART, czyli: konkretnie i prosto (S – ang. Specific, Simple), mierzalnie (M – ang. Measurable), w sposób dający ocenić je jakościowo (A – ang. Assesable), realistyczne (R – ang. Realistic), w powiązaniu z czasem (T – ang. Time-bound). Zobacz: „Nowoczesne zarządzanie projektami”, redakcja Naukowa Michał Trocki. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa 2012, s. 22, 95-96.

¹⁶ Ibidem, str. 97-98.

5. W gminnych programach na lata 2016-2019 nie zdefiniowano spodziewanych rezultatów¹⁷ (efektów) ich realizacji oraz nie sformułowano wskaźników, które służyłyby ocenie skuteczności realizacji zamierzonych celów i zadań, a tym samym pozwalałyby na ewentualne skorygowanie przyjętej strategii postępowania w oddziaływaniach profilaktycznych. Kierownik ośrodka nie wyjaśniła przyczyn niezdefiniowania w gminnych programach spodziewanych rezultatów ich realizacji oraz niesformułowania wskaźników oceny skuteczności. Według wyjaśnień Kierownika ośrodka, realizacja gminnych programów w latach 2016-2019 jest kontrolowana i monitorowana poprzez corocznie składaną komisji oraz Radzie Miejskiej informacji o realizacji programu w minionym roku kalendarzowym. Kierownik ośrodka wskazuje, że informacje te są uwzględniane przy ocenie działań profilaktycznych realizowanych w latach poprzednich przy przeprowadzaniu kolejnych diagnoz problemów uzależnień w Wągrowcu.

(akta kontroli str. 11-57, 589-601)

Treść gminnych programów wskazuje, że kontrola ich efektywności dokonywana jest poprzez sprawozdania z ich wykonania, przy czym określony jest zakres niezbędnych informacji dotyczący podjętych działań. I tak, według gminnego programu na 2016 r., sprawozdanie ma przedstawiać: ilość środków finansowych przeznaczonych na realizację poszczególnych działań; liczbę przeprowadzonych lub dofinansowanych form w ramach poszczególnych działań; liczbę osób objętych poszczególnymi działaniami; liczbę podmiotów, z którymi nawiązano współpracę w ramach poszczególnych działań. W gminnych programach na lata 2017-2019 wskazano bardziej szczegółowy zakres informacji wymaganej w sprawozdaniu: ilość środków finansowych przeznaczonych na realizację poszczególnych działań; liczba osób zmotywowanych do podjęcia leczenia odwykowego; liczba dzieci, młodzieży objętych działaniami profilaktycznymi, edukacyjnymi i informacyjnymi; liczba rodziców uczestniczących w działaniach edukacyjnych prowadzonych przez szkoły i pozostałe placówki oświatowe; liczba osób korzystających z placówek interwencji kryzysowej i MZI, porad udzielanych w punktach konsultacyjnych; liczba i efektywność kontroli punktów sprzedaży napojów alkoholowych. NIK wskazuje, że „Informacja o realizacji Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla miasta Wągrowca” (dalej: informacja o realizacji) za lata 2016 i 2017 zawiera m.in.: wysokość wydatków na realizację gminnego programu w danym roku; tabelaryczne zestawienie celów i służących ich realizacji zadań z informacją dotyczącą każdego zrealizowanego działania obejmującą wysokość przeznaczonych środków finansowych, wyszczególnienie form działań, liczbę osób objętych oraz podmiotów współpracujących; statystyczne ujęcie postępowań podjętych przez komisję; zadania zrealizowane w ramach gminnych programów przez podległe placówki oświatowe; sprawozdanie opisowe z działalności Świetlicy Socjoterapeutycznej dla Dzieci w Wągrowcu. W ocenie NIK powyższe informacje tylko częściowo odnoszą się do celów pośrednich¹⁸ wskazanych w gminnych programach oraz nie zawierają wniosków płynących z przedstawionych danych liczbowych, nie pozwalają zatem na rzetelną i pełną ocenę skuteczności podejmowanych działań. NIK wskazuje też, że dla każdego celu powinny być sformułowane obiektywnie weryfikowalne wskaźniki, co oznacza, że powinny one opisywać cele w mierzalnych kategoriach, w sposób zapewniający możliwość mierzenia postępów i efektów (skuteczności) zaplanowanych działań. Bez tego nie będzie możliwe dokonanie rzetelnej oceny skuteczności działań podejmowanych w ramach gminnych programów. Takich

¹⁷ Rezultaty opisują efekty („produkty”) realizacji programu, które będą dostarczone beneficjentom; rezultaty powinny zaspokajać główne potrzeby grup docelowych.

¹⁸ Szerzej w punkcie 4 niniejszego wystąpienia pokontrolnego.

wskaźników w gminnych programach nie określono. Ponadto zakres danych przedstawionych w informacji o realizacji jest na tyle szeroki, że ich analiza pozwala na częściowe postawienie wniosków i tym samym na przynajmniej częściową kontrolę efektywności podejmowanych działań. Z treści gminnych programów na lata 2016-2019 oraz diagnoz opracowanych w 2013 i 2017 roku nie wynika też, aby gmina dokonała oceny rezultatów działań profilaktycznych zrealizowanych na podstawie gminnych programów w latach poprzednich.

(akta kontroli str. 11-57, 410-476)

6. Gminne programy na lata 2016-2019 nie zawierają preliminarza finansowo-budżetowego określający wysokość środków przeznaczonych na poszczególne zadania ani nie wskazują harmonogramu realizacji. Według wyjaśnień Kierownika ośrodka, corocznie jest opracowywany plan finansowy ośrodka, w którym ujęte są zadania wynikające z realizowanego w danym roku programu. Plan finansowy ośrodka na dany rok zawierał zestawienie wydatków z rozdziałów klasyfikacji budżetowej 85153¹⁹ i 85154²⁰ i nie określa harmonogramu realizacji.

(akta kontroli str. 11-57, 375-391, 589-601)

7. Żaden z gminnych programów na lata 2016-2019 nie uwzględniał zadań²¹ służących realizacji celu operacyjnego nr 2 „Profilaktyka i rozwiązywanie problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, uzależnieniami behawioralnymi i innymi zachowaniami ryzykownymi”, wskazanego w Narodowym Programie Zdrowia na lata 2016-2020 (odpowiednio: Dział VI, pkt 2, ppkt: 2.3.1., 2.3.2., 2.3.3. oraz Dział VI, pkt 3, ppkt: 3.2.1., 3.2.2., 3.2.3.)²². Według wyjaśnień Kierownika ośrodka, w gminnych programach na lata 2016-2019 w celu 3 uwzględniono realizację zadań na rzecz wdrażania programów profilaktyki o naukowych podstawach, o potwierdzonej skuteczności oraz zalecanych w ramach systemu rekomendacji i promocji zdrowia poprzez zapisanie zadania o nazwie: „Prowadzenie na terenie szkół i innych placówek oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży oraz ich rodziców i wychowawców.”. Mając na uwadze szeroką gamę dostępnych programów profilaktycznych zapis taki nie ogranicza możliwości wyboru przez placówkę oświatową programu profilaktycznego adekwatnego do jej potrzeb zarówno z bazy programów rekomendowanych jak i innych zalecanych przez ustawodawcę. Nie należy wykluczać chęci realizowania przez placówkę programu autorskiego, dla którego będzie ona chciała uzyskać rekomendację. Kierownik ośrodka podkreśliła, że zadania na rzecz wdrożenia programów profilaktyki o potwierdzonej skuteczności lub zalecanych w ramach systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia wynikają z powszechnie obowiązujących przepisów prawa i jako takie, stosowane są przez gminę i jej jednostki wprost, z uwzględnieniem zidentyfikowanych obszarów problemowych i potrzeb placówki. NIK wskazuje, że obowiązek uwzględnienia (wzięcia pod uwagę) w gminnych programach celów operacyjnych dotyczących profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii, określonych w Narodowym Programie Zdrowia, wynika odpowiednio z art. 4¹ ust. 2

¹⁹ Zwalczanie narkomanii.

²⁰ Przeciwdziałanie alkoholizmowi.

²¹ Jednostki samorządu terytorialnego realizują zadania na rzecz poszerzania i udoskonalania oferty, upowszechniania oraz wdrażania programów profilaktyki o naukowych podstawach, o potwierdzonej skuteczności lub zalecanych w ramach systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia.

²² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 2016 r. w sprawie Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020 (Dz. U. poz. 1492); rozporządzenie weszło w życie 17 września 2016 r., z wyjątkiem części VI załącznika do rozporządzenia, dotyczącej Programu zwalczania następstw zdrowotnych używania wyrobów tytoniowych i wyrobów powiązanych, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2018 r. (§ 2).

ustawy o wychowaniu w trzeźwości i art. 10 ust. 2. ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

(akta kontroli str. 11-57, 589-601)

W gminnych programach na lata 2018 i 2019, nie uwzględniono działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej prowadzonej w szkołach i placówkach systemu oświaty, do czego zobowiązywał obowiązujący od 21 sierpnia 2018 r., art. 10 ust. 2a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. W ramach gminnego programu, w myśl art. 10 ust. 2b ww. ustawy, w szkołach i placówkach systemu oświaty są realizowane w szczególności działania o potwierdzonej skuteczności lub oparte na naukowych podstawach. Według wyjaśnień Kierownik ośrodka, zadania ujęte w gminnych programach na lata 2018-2019 uwzględniają działalność wychowawczą, edukacyjną, informacyjną i profilaktyczną prowadzoną w szkołach i placówkach systemu oświaty, a także diagnozę w zakresie występujących czynników ryzyka i czynników chroniących. W gminnym programie na 2018 r. wpisano zadania o ww. charakterze w celu 3 pod numerami 1,2,3,7 i 11, natomiast w gminnym programie na 2019 r. w celu 3 po numerami 1a, 2 i 3. Diagnoza w zakresie czynników ryzyka i czynników chroniących przeprowadzona została w 2017 r. w ramach Lokalnej Diagnozy Problemów Uzależnień Miasta Wągrowca, która zostanie ponownie przeprowadzona w 2021 r., gdyż jest przeprowadzana co cztery lata. W ocenie NIK, przywołane w wyjaśnieniach zapisy gminnych programów przewidują jedynie prowadzenie działalności profilaktycznej w szkołach i placówkach systemu oświaty, nie wskazując wprost objęcia placówek oświatowych działalnością wychowawczą, edukacyjną i informacyjną²³. Podobnie, bardzo ogólne zapisy gminnego programu na 2018 r. dotyczą kwestii diagnozy – bez doprecyzowania zakresu podmiotowego (szkoły i placówki oświaty) oraz przedmiotowego (czynniki ryzyka i czynniki chroniące)²⁴. Ww. zapisy nie odnoszą się w żaden sposób do kwestii realizacji w szkołach i placówkach systemu oświaty działań o potwierdzonej skuteczności lub opartych na naukowych podstawach.

(akta kontroli str. 11-57, 165-374, 589-601)

8. W latach 2013-2018²⁵, w Wągrowcu, w ramach działalności związanej z profilaktyką uzależnień od alkoholu i narkotyków, realizowano rekomendowane programy profilaktyczne. W 2013 r., w ramach profilaktyki uniwersalnej w zakresie uzależnienia od alkoholu objęto nimi 331 uczniów, 15 nauczycieli i 40 rodziców, zaś w zakresie uzależnienia od narkotyków 15 uczniów i 1 nauczycieli. Na programy wydatkowano 1,2 tys. zł. W 2014 r., w ramach profilaktyki uniwersalnej w zakresie uzależnienia od alkoholu objęto nimi 453 uczniów, 58 nauczycieli i 258 rodziców, zaś w zakresie uzależnienia od narkotyków 453 uczniów, 58 nauczycieli i 258 rodziców. Programami profilaktyki selektywnej objęto 10 nauczycieli (alkohol). Na programy wydatkowano 17,3 tys. zł. W 2015 r., w ramach profilaktyki uniwersalnej w zakresie uzależnienia od alkoholu objęto nimi 248 uczniów, 3 nauczycieli i 41 rodziców, zaś w zakresie uzależnienia od narkotyków 248 uczniów, 3 nauczycieli i 41 rodziców. Programami profilaktyki selektywnej objęto 7 nauczycieli (narkotyki). Na programy wydatkowano 10,5 tys. zł.

(akta kontroli str. 585, 592)

²³ Wskazane zadania dotyczą: działań edukacyjnych i informacyjnych skierowanych do ogółu mieszkańców Wągrowca lub wybranej grupy docelowej; wspierania działań liderkich i rówieśniczych; prowadzenia na terenie szkół i innych placówek oświatowych i opiekuńczo-wychowawczych programów profilaktycznych.

²⁴ Wskazane w gminnym programie na 2018 r. zadanie dotyczy diagnozowania i monitorowania skali problemów uzależnień oraz skali zjawiska przemocy na terenie miasta Wągrowca. Zadania nie wskazano w gminnym programie na 2019 r. NIK wskazuje, że zapis dotyczący diagnozy znajduje się w gminnym programie na 2018 r. pomimo, że diagnoza w tym roku nie była przeprowadzana.

²⁵ Dane według zestawień sporządzonych przez gminę na potrzeby niniejszej kontroli NIK (zobacz pkt 13 niniejszego wystąpienia pokontrolnego).

Rekomendowany program profilaktyki uniwersalnej „Archipelag Skarbów” był realizowany w latach 2016-2018 i objęto nim w 2016 r. 190 uczniów, 48 nauczycieli i 131 rodziców; w 2017 r. 156 uczniów, 15 nauczycieli i 131 rodziców; w 2018 r. 183 uczniów, 13 nauczycieli i 150 rodziców. W latach 2016-2018 wydatkowano na jego realizację odpowiednio 6,3 tys. zł, 4,8 tys. zł i 4,8 tys. zł.

(akta kontroli str. 585)

Rekomendowany program profilaktyki uniwersalnej „Program Domowych Detektywów” był realizowany w latach 2016-2018 i objęto nim w 2016 r. 14 nauczycieli; w 2017 r. 323 uczniów, 13 nauczycieli i 323 rodziców; w 2018 r. 275 uczniów, 14 nauczycieli i 267 rodziców. W latach 2016-2018 wydatkowano na jego realizację odpowiednio 1,7 tys. zł, 16 tys. zł, i 2,2 tys. zł.

(akta kontroli str. 585)

Rekomendowany program profilaktyki uniwersalnej „Spójrz Inaczej” był realizowany w latach 2017-2018 i objęto nim w 2017 r. 49 uczniów, 2 nauczycieli i 49 rodziców; w 2018 r. 132 uczniów, 16 nauczycieli i 132 rodziców. W latach 2017-2018 wydatkowano na jego realizację odpowiednio 0,5 tys. zł, i 6 tys. zł.

(akta kontroli str. 585)

W 2018 r wydatkowano 10,9 tys. zł na zakup materiałów oraz przeszkolenie 16 nauczycieli do realizacji rekomendowanego programu profilaktyki uniwersalnej „UNPLUGGED”

(akta kontroli str. 585)

W ramach realizacji rekomendowanego programu profilaktyki selektywnej „Szkołna Interwencja Profilaktyczna” objęto nim w 2016 r. 46 nauczycieli. Na jego realizację wydatkowano 2,5 tys. zł.

(akta kontroli str. 585)

W ramach realizacji rekomendowanego programu profilaktyki selektywnej „Program Wzmacniania Rodziny 10-14” objęto nim w 2018 r. 10 uczniów, 3 nauczycieli i 7 rodziców. Na jego realizację wydatkowano 2,5 tys. zł.

(akta kontroli str. 585)

9. W latach 2016-2018 w gminie nie realizowano innych niż rekomendowane programów profilaktycznych.

(akta kontroli str. 586)

10. Programy profilaktyczne realizowane przez Wągrowiec w latach 2016-2018 skupiały się w przeważającej części na działaniach z zakresu profilaktyki uniwersalnej. W latach 2016 i 2018 podejmowano działania na poziomie profilaktyki selektywnej, przy czym objęto nimi 66 osób (wobec 1581 osób objętych w tych latach profilaktyką uniwersalną). Gmina nie prowadziła profilaktyki wskazującej względem uczniów.

(akta kontroli str. 585)

11. W latach 2016-2018, gmina zrealizowała działania i przedsięwzięcia profilaktyczne nieobjęte programami profilaktycznymi. Były to: spektakle profilaktyczne (w ramach profilaktyki alkoholowej uczestniczyło w nich 2017 roku 465 osób, gmina wydatkowała 0,4 tys. zł; w ramach profilaktyki narkotykowej w latach 2016-2017 uczestniczyło w nich odpowiednio 494 i 465 osób, koszt realizacji odpowiednio 1,5 tys. zł i 0,4 tys. zł); festyny i inne imprezy plenerowe (w ramach profilaktyki alkoholowej uczestniczyło w nich w 2018 r. około 500 osób, koszt realizacji 14,7 tys. zł); konkursy plastyczne, muzyczne, literackie etc. (w ramach profilaktyki narkotykowej, w latach 2016-2018 r., objęto odpowiednio 32, 23 i 30 osób, przy koszcie 0,6 tys. zł w latach 2016-2017 i 0,2 tys. zł w 2018 r.); kolonie

i obozy dla dzieci i młodzieży (w ramach profilaktyki alkoholowej uczestniczyło w nich w 2016 r. 40 osób, w 2017 r. 40 osób, w 2018 r. 37 osób, koszt realizacji odpowiednio 29,5 tys. zł, 30 tys. zł, 35 tys. zł); półkolonie zimowe i letnie dla dzieci i młodzieży (w ramach profilaktyki alkoholowej uczestniczyło w nich w 2016 r. 136 osób, w 2017 r. 57 osób, w 2018 r. 103 osoby, koszt realizacji w 2016 r. 17 tys. zł, w 2018 r. 12,5 tys. zł, w 2017 r. koszt półkolonii w ramach funkcjonowania Świetlicy Socjoterapeutycznej w Wągrowcu).

(akta kontroli str. 587-588)

Działania profilaktyczne realizowane w gminie w latach 2016-2018 były prowadzone również w postaci: szkoleń i warsztatów dla nauczycieli i wychowawców (alkohol: w 2016 r. 3 uczestników, koszt 0,4 tys. zł, w 2018 r. 3 uczestników 3,7 tys. zł); warsztatów dla uczniów (w 2017 r. alkohol: 755 uczestników, 4,9 tys. zł; narkotyki: 755 uczestników, 5,2 tys. zł). Ponadto przeprowadzono działania w formie edukacji i kampanii profilaktycznych. W 2016 r. kampania „Mocarz-dodatek” (narkotyki) skierowana została do 1000 uczestników, kosztowała 2,5 tys. zł. W 2017 r., do ogółu mieszkańców skierowano dwie kampanie profilaktyczne, „Bicie, czas z tym skończyć” w kosztach ośrodka, „Powstrzymaj pijanego kierowcę” kosztowała 3,2 tys. zł. W 2018 r. do ogółu mieszkańców skierowano dwie kampanie profilaktyczne, „Bicie, czas z tym skończyć” w kosztach ośrodka, „Powstrzymaj pijanego kierowcę” kosztowała 1,5 tys. zł; przeprowadzono kampanię „Dopalacze powiedz STOP” (Walizki edukacyjne), którą objęto w ramach profilaktyki alkoholowej 1974 uczestników. Projektem „Masz Wpływ” objęto 90 punktów sprzedaży (koszt 1 tys. zł), a w pokazie filmu uczestniczyło około 870 osób (koszt 3,2 tys. zł).

(akta kontroli str. 589)

12. W latach 2016-2018, gmina, w ramach działalności związanej z profilaktyką uzależnień, upowszechniała wiedzę o skutecznych działaniach profilaktycznych: wśród nauczycieli i wychowawców (w 2016 r.: 50 osób Poradniki „Szkoła i rodzice...”, bez kosztów; w 5 placówkach dystrybuowano „REMEDIUM”, bez kosztów; w 2018 r. 11 osób – „Razem możemy więcej” w kosztach ośrodka); wśród pracowników pomocy społecznej (w 2018 10 osób – „Razem możemy więcej” w kosztach ośrodka); wśród innych grup: mieszkańców w latach 2016-2018 (za pośrednictwem strony www, ulotek i broszur – koszt odpowiednio 0,5 tys. zł, 2 tys. zł, 0,4 tys. zł; dystrybuowano bezpłatne materiały dotyczące Programu „Fred Goes Net”); szkolenia (w 2016 r. 3 członków komisji i pracowników ośrodka, koszt 2,2 tys. zł; w 2017 r. 18 osób szkolenie „Zdrowa rodzina...”, koszt 0,5 tys. zł; w 2018 r. szkolenie Projekt „Masz wpływ” – 1 osoba, koszt 0,2 tys. zł); edukacja i materiały dla miejskich radnych – w 2018 r. bez kosztów.

(akta kontroli str. 590)

13. Pomędzy przedstawionymi przez gminę informacjami o działalności profilaktycznej gminy sporządzonymi na potrzeby niniejszej kontroli (dalej: zestawienia), a sprawozdaniami składanymi przez gminę do PARPA i KBPN zachodzą różnice w liczbie uczestników i kwotach środków wydatkowanych na działalność profilaktyczną. Według wyjaśnień Kierownika ośrodka zestawienia przedstawiają informacje dotyczące programów i działań profilaktycznych prowadzonych przez gminę w ramach realizacji uchwalonych gminnych programów. Sprawozdania składane do PARPA oraz KBPN prezentują ogół działań profilaktycznych realizowanych na terenie Wągrowca – uwzględniają również działania profilaktyczne realizowane i finansowane samodzielnie przez szkoły, dla których gmina jest organem prowadzącym. W ocenie Kierownika ośrodka jest to powodem różnic w zarówno w zakresie programów profilaktycznych (uczestników), jak i form podejmowanych na terenie Wągrowca działań profilaktycznych. Kierownik ośrodka wyjaśniła, że różnice za 2016 r. dotyczące realizacji programu

profilaktycznego „Archipelag Skarbów” wynikają z faktu, że w sprawozdaniu G-01 nieprawidłowo podano 109 uczestniczących nauczycieli: Szkoła Podstawowa nr 4 w Wągrowcu błędnie podała liczbę nauczycieli zgłoszonych, a nie uczestniczących w szkoleniu.

W zestawieniu na potrzeby kontroli prawidłowo podano liczbę uczestników programu „Spójrz inaczej” w 2017 r. – 49 uczniów, 2 nauczycieli i 49 rodziców. W sprawozdaniu G-01 za 2017 r. nieprawidłowo podano 51 uczestników. Błąd wynika z nieuwzględnienia rodziców uczestniczących w programie.

W sprawozdaniu G-01 za 2016 r., w pozycji 69.2 (Kolonie i obozy z programem zajęć profilaktycznych) podano 108 uczestników – osoby te wykazane są w zestawieniu w tabeli 3, w kolumnie „półkolonie”, razem z 28 uczestnikami półkolonii zimowych prowadzonych w ramach Świetlicy Socjoterapeutycznej (nie wykazywano tych działań w G-01). Druk PARPA G-01 nie przewiduje innego miejsca sprawozdawania tych działań, uczestników i kosztów, stąd w ocenie gminy prezentacja jest prawidłowa.

Kierownik ośrodka wyjaśniła, że w sprawozdaniu do KBPN za 2016 r., w pozycji P.1.1. wykazano koszty wszystkich zadań wymienionych w pozycji P.1., a nie wyłącznie programów profilaktycznych, stąd różnica w wysokości kosztów prowadzonych programów profilaktyki uniwersalnej.

Sprawozdania za lata 2016 i 2017, składane do KBPN wykazują realizację profilaktyki selektywnej i wskazującej. Wynika to z uwzględnienia, zgodnie z rekomendacjami PARPA, w profilaktyce selektywnej osób korzystających ze świetlicy socjoterapeutycznej oraz pomocy w punkcie konsultacyjnym. Na wykazane w 2016 r. działania profilaktyki wskazującej składa się liczba osób, które skorzystały z oferty punktu konsultacyjno-informacyjnego ds. narkomanii, a w roku 2017 liczba 105 dotyczy osób korzystających zarówno z oferty punktu konsultacyjno-informacyjnego ds. narkomanii, jak i punktu konsultacyjnego o stwierdzonym kontakcie ze środkami psychoaktywnymi. Kierownik ośrodka wskazała, że sprawozdanie do KBPN nie przewiduje możliwości podania tych działań, uczestników i kosztów w innym miejscu, stąd, w ocenie gminy, prezentacja jest prawidłowa.

(akta kontroli str. 477-549, 585-592, 598-601)

14. W latach 2016-2018, gmina nie uzyskała i nie występowała o uzyskanie rekomendacji dla realizowanych programów profilaktycznych – realizowała wyłącznie programy rekomendowane.

(akta kontroli str. 591)

15. W 2016 r. na realizację gminnego programu zaplanowano 678,9 tys. zł, wykorzystano: w części alkoholowej 588,2 tys. zł, w części narkotykowej 13,2 tys. zł.

W 2018 r. na realizację gminnego programu zaplanowano 689,3 tys. zł, wykorzystano: w części alkoholowej 602,8 tys. zł, w części narkotykowej 14 tys. zł.

(akta kontroli str. 477-549)

16. Sprawozdanie z realizacji Narodowego Programu Zdrowia w roku 2016 – „Roczna informacja o zrealizowanych lub podjętych działaniach z zakresu zdrowia publicznego za rok 2016” obejmuje zarówno działania związane z profilaktyką uzależnień od alkoholu i narkotyków, jak również badania: mammograficzne; spirometryczne; RTG; PSA; kału na krew utajoną. W 2017 r. gmina, pomimo podejmowania działań co najmniej w zakresie profilaktyki uzależnień od alkoholu i narkotyków, nie sporządziła sprawozdania z realizacji Narodowego Programu Zdrowia – „Rocznej informacji o zrealizowanych lub podjętych działaniach z zakresu zdrowia publicznego za rok 2017”. Gmina poinformowała Wielopolski Urząd

Wojewódzki w Poznaniu (Wydział Zdrowia), że „na terenie Gminy miejskiej Wągrowiec nie podjęto i nie zrealizowano żadnych zadań z zakresu zdrowia publicznego”. Burmistrz Wągrowca potwierdził, że za 2017 r. miasto Wągrowiec nie złożyło sprawozdania – „Rocznej informacji o zrealizowanych lub podjętych działaniach z zakresu zdrowia publicznego”. Gmina w 2017 r. nie realizowała innych zadań z zakresu zdrowia publicznego, poza prowadzonymi przez ośrodek, a wynikającymi z gminnego programu na 2017 r. Burmistrz Wągrowca stoi na stanowisku, że niezłożenie rocznego sprawozdania nie stanowi zaniechania obowiązków sprawozdawczych, a wynika z błędu w zakresie nieprawidłowego rozumienia istoty i zakresu merytorycznego sprawozdania. Wyjaśnił, że pracownik zajmujący się zagadnieniem błędnie przyjmując, że sprawozdanie dotyczy inicjatyw gminy innych niż obowiązki ustawowe uznał, że profilaktyka uzależnień od alkoholu i narkotyków jako realizacja ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu narkomanii, nie podlega obowiązkowi sprawozdawczemu, a innych działań z zakresu ochrony zdrowia w 2017 r. gmina nie prowadziła. Burmistrz podkreślił, że gmina podjęła działania w zakresie sprawozdawczości, o czym świadczy przesłanie maila z informacją do Wielopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu. Jednocześnie Burmistrz poinformował, że miasto Wągrowiec niezwłocznie dokona, w porozumieniu z Wydziałem Zdrowia Wielopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, sprostowania i uzupełnienia sprawozdania za rok 2017.

(akta kontroli str. 562-567, 602-605)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następujące nieprawidłowości:

- 1) Gmina przygotowała gminne programy na lata 2016-2019 w sposób utrudniający ich rzetelną realizację. I tak:
 - a) programy na lata 2016-2019, nie uwzględniają zadań służących realizacji celu operacyjnego 2 „Profilaktyka i rozwiązywanie problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, uzależnieniami behawioralnymi i innymi zachowaniami ryzykownymi” Narodowego Programu Zdrowia, w zakresie poszerzenia i udoskonalenia oferty, upowszechniania oraz wdrażania programów profilaktyki o naukowych podstawach lub o potwierdzonej skuteczności, w szczególności zalecanych w ramach systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego;
 - b) cele pośrednie nr 1-4 w gminnych programach na lata 2016-2019 sformułowano tak, jak zadania jednostek samorządu terytorialnego ujęte w ustawie o wychowaniu w trzeźwości i ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii, a nie jako przyszłe, mierzalne, konkretne stany, jakie gmina zamierzała osiągnąć poprzez realizację tych programów; cele pośrednie nr 5-6 zdefiniowano na wysokim poziomie ogólności, przez co są niekonkretne, niemierzalne, nie dają się ocenić jakościowo, nie są określone w czasie, a sposób ich sformułowania może utrudniać rzetelną ocenę skuteczności podejmowanych działań; do wskazanych celów nie przypisano wskaźników, które służyłyby ocenie skuteczności ich realizacji, co uniemożliwia rzetelną ocenę rezultatów działań zrealizowanych w latach poprzednich;
 - c) do zdiagnozowania problemów związanych z używaniem substancji psychoaktywnych na potrzeby gminnego programu na rok 2016, występujących na terenie gminy, nie wykorzystano opinii i informacji od

takich instytucji jak policja, szpital czy pracownicy socjalni i dzielnicowi oraz danych dotyczących osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej;

- d) w gminnym programie przeciwdziałania narkomanii na lata 2018 (po 21 sierpnia 2018 r.) i 2019, nie uwzględniono działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej prowadzonej w szkołach i placówkach systemu oświaty.

(akta kontroli str. 11-57)

- 2) Gmina przekazała niezgodną ze stanem faktycznym informację o niepodjęciu i nierealizowaniu w 2017 r. żadnych zadań z zakresu zdrowia publicznego oraz nie zrealizowała obowiązku sprawozdawczego poprzez niezłożenie sprawozdania z realizacji Narodowego Programu Zdrowia – „Rocznej informacji o zrealizowanych lub podjętych działaniach z zakresu zdrowia publicznego” za rok 2017.

(akta kontroli str. 562-567)

IV. Uwagi i wnioski

W związku ze stwierdzonymi nieprawidłowościami, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy o NIK, przedstawia następujące uwagi i wnioski:

Wnioski

- 1) uwzględnienie w gminnych programach precyzyjnych celów odnoszących się do kluczowych, zidentyfikowanych problemów i potrzeb oraz skwantyfikowanych wskaźników służących ocenie skuteczności realizacji wyznaczonych celów i zamierzonych działań, adekwatnie do rzetelnie zdiagnozowanych potrzeb oraz zadań określonych w Narodowym Programie Zdrowia na lata 2016 – 2020,
- 2) uwzględnienie w gminnym programie przeciwdziałania narkomanii na 2019 r. celów, zadań i działań odnoszących się do działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej prowadzonej w szkołach i placówkach systemu oświaty,
- 3) rzetelne informowanie samorządu województwa o zrealizowanych lub podjętych działaniach z zakresu zdrowia publicznego.

Uwagi

Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Poznaniu. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Poznań, 18 kwietnia 2019 r.

Kontroler
Tomasz Juskiewicz
inspektor kontroli państwowej

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Poznaniu

p.o. Dyrektora
Andrzej Aleksandrowicz

.....
podpis

.....
podpis